

הרב ארן בן-דוד

לעילוי נשמת
 סבי ר' יששכר בן יעקב צבי בן דוד ז"ל
 נלב"ע ט"ו טבת תשנ"ה
 וסבתי מרת שפרה בת משה הכהן ז"ל
 נלב"ע כ"ה אדר א' תשנ"ה

השתתפות האבל בחתונת קרובו

- א. הקדמה
- ב. מקור הדין
- ג. בירור מקורות הדין
- ד. שיטות ראשונים המתירים השתתפות אבל בחלק משלבי החתונה
- ה. שיטות ראשונים האוסרים השתתפות אבל בחתונה, וביורור דעת הרמב"ם
- ו. פסיקת השולחן ערוך והרמ"א
- ז. האם לקרובים יש דין שונה משאר המוזמנים?
- ח. יישוב הסתירה בדברי הראב"ד
- ט. כניסת אבליים כשושבינים לחופה
- י. אמירת הברכות תחת החופה
- יא. שימוש האבל עם המלצרים ואכילה עמם
- יב. סיכום

א. הקדמה

בין הדברים שהאבל אסור בהם, מצאנו איסור שמחה. מכח איסור זה נאסר על האבל להחזיק תינוק (יורה דעה שצא, א) להיכנס לבית המשתה (שם, ב) נישואין ועוד. שאלות קשות עולות על הפרק, כשתוך ימי האבלות יש במשפחה אירוע של שמחה, כגון ברית או נישואין, ובפרט בנישואי בנו או אחיו. כשפעמים, אי הופעת האבל גורמת צער רב לחתן ולכלה, ונפגמת מעט שמחת הנישואין. האבל מוצא את עצמו בדילמה - מצד אחד, הוא רוצה לשמור על דיני אבלות, ומצד שני,

הוא מרגיש חובה וצורך להשתתף בשמחה.
 במאמר זה, אשתדל לעמוד על יסודות האיסור וגדריהם, ולברר האם אכן ישנם מקרים בהם האבל רשאי להשתתף בחתונת קרובו.

ב. מקור הדין

כשבאים אנו לדון באיסור השתתפות אבל באירועים של שמחה, מוצאים אנו שלושה מקורות עיקריים:

א. בגמרא מועד קטן (כב, ב):

על כל המתים כולן נכנס לבית השמחה לאחר שלושים יום. על אביו ועל אמו לאחר שנים עשר חדש... אמר רבה בר בר חנה: ולשמחת מריעות מותר ליכנס לאלתר. והא תניא: לשמחה שלושים, ולמריעות שלושים! לא קשיא, הא באריסותא הא בפורענותא.

ופירש רש"י:

לשמחת מריעות - סעודה שעושין ריעים ואהובים זה עם זה, ולא הוי שמחה כל כך. אבל סעודה דשמחה כגון דנישואין - לא. **הא באריסותא הא בפורענותא** - אריסא, היינו שמתחיל אחד מהן לעשות סעודה... אינו נכנס עד לאחר שלושים יום. אבל בפורענותא, שמשלם להם סעודות שנעשו לו - יכנס לאלתר, שאי אפשר לו שלא לשלם.

ב. ירושלמי מועד קטן (פ"ג ה"ח):

על כל המתים הוא אסור לילך בסעודה עד שלשים יום, על אביו ועל אמו עד שנים עשר חדש. אם היתה חבורת מצוה או קידוש החדש - מותר.

ג. מסכת שמחות (פרק ט):

על כל המתים כולן אסור לילך לבית המשתה עד שישלמו לו שלושים יום, על אביו ועל אמו אסור כל שנים עשר חדש, אלא אם כן היתה לשם שמים.

במקורות אלו אנו מוצאים לשונות שונות להגדרת מקומות שמחה בהם נאסרה השתתפות האבל: בית השמחה, סעודה, בית המשתה. יש צורך להסביר מה ההבדל בין שלושת המקומות האלה, וכן לבאר מהי חבורת מצוה (בירושלמי), ומהו בית המשתה שנעשה לשם שמיים (מסכת שמחות) שאליהם התירו לאבל להיכנס?

ג. בירור מקורות הדין

בבואנו לדון בכניסת האבל לחתונה, יש לברר, האם יש מקום להתיר את כניסתו על פי דברי הברייתא במסכת שמחות "לשם שמיים", או על פי דברי הירושלמי "חבורת מצוה"? לצורך בירור זה, יש לבאר תחילה מושגים אלו. נחלקו ראשונים בביאורם:

א. לדעת הראב"ד (מובא ברא"ש, מועד קטן פרק ג, סימן מב), מה שהתירו להיכנס לבית המשתה שנעשה לשם שמיים - מדובר על המשיא יתום ואלמנה או עני וענייה, שחתונתם עשויה להתבטל אם לא ייכנס. וזו לשונו:

האי לשם שמיים דשרי, היינו שהוא משיא יתום ויתומה או עני וענייה לשם שמיים, ואם לא יכנס שם יתבטל המעשה. אבל בנישואי עשיר שהזמינו לסעודה כדי להתכבד בו, אסור להכנס שם.

אם נדייק בדברי הראב"ד, נראה לכאורה, שהוא סותר את דברי עצמו. דבתחילת דבריו משמע, שדווקא להשיא יתום ויתומה שעשויה להתבטל אם לא יכנס - הוא דשרי להיכנס, הא אם לא תתבטל החתונה - אפילו לנישואי יתום ויתומה אסור לו להיכנס, והוא הדין לחתונת קרובו. ואילו מסוף דבריו משמע, שדווקא בנישואי עשיר שהזמינו כדי להתכבד בו - אסור לו להיכנס, הא אם אינו מוזמן משום הכבוד, אלא בכגון נישואי קרוב, שאם לא יגיע תתבטל במעט שמחת החתן והכלה - רשאי להיכנס. אם כן, דברי הראב"ד עדיין צריכים ביאור - מתי מותר להיכנס לנישואין. ולקמן אשתדל ליישב את דבריו¹.

ב. הרמב"ן (תורת האדם, מהדורת שעוועל, עמוד קצז), איחד את שני המושגים, והסביר את המושג "משתה לשם שמיים" על פי הירושלמי:

חבורת מצוה, כגון ראש חודש, וכן אכילת קדשים וחבורת הפסח, אף על פי שאוכל בחבורה, ויש שם משתה ושמחה - מותר לאחר שבעה.

ואת פירושו של הראב"ד - משיא יתום ויתומה - דחה הרמב"ן: "אינו מחוור להתיר לזה סעודה שלהם".

ג. הנמוקי יוסף (מועד קטן יד, א בדפי הרי"ף), פירש באופן אחר את המושג "לשם שמיים", והביא גם את פירושו של הראב"ד:

הוא לשום שמיים מיירי בסעודת מצוה דליכא שמחה, כגון ברית מילה דאיכא צערא דינוקא. (וכן קיימא לן, שאין מברכין "שהשמחה במעונו" מהאי טעמא - א.ב.ד.). אי נמי, במשיא יתום ויתומה.

לפי הפירושים הנ"ל נראה, דכניסת האבל לחתונה אינה כלולה בהגדרת "לשם שמיים" או

1. יש להעיר, שסתירה זו בדברי הראב"ד היא בהנחה שהוא התכוון לכלול בדבריו את כל המקרים בהם מותר להשתתף בחתונה. אך ייתכן שלא התכוון להתייחס לנישואי קרוב, ולנישואי קרוב יש דין אחר.

"חבורת מצוה". ואם כן, יש לאסור את כניסת האבל לחתונת קרובו.

ד. שיטות ראשונים המתירים השתתפות אבל בחלק משלבי החתונה

כידוע, כל חתונה מורכבת מכמה שלבים: חופה, סעודה, מזמוטי חתן וכלה (ריקודים) ושבע ברכות. שמא יש לחלק ביניהם ולומר, שמה שאסור להיכנס לנישואין מיירי רק לחלק מהשלבים, אבל לחלק האחר - אין לאסור על האבל להיכנס.

ונראה, שכך יש לדייק מדברי הנמוקי יוסף, דדווקא בסעודה דאיכא בה שמחה יש לאסור, אך שלא בסעודה, כגון לברכות בחופה - יש להתיר. שכן הסביר את דברי הגמרא - "לשמחת מריעות מותר ליכנס לאלתר" - היינו טעמא: "לפי שאין שמחה בסעודת הרשות, אלא בסעודת מצוה של נישואין". וכן פירש הראב"ה וזו לשונו (סימן תתמא עמוד 554):

ומיהו, לשמחת הברכה נכנס לאחר שבעה ימים, לא שנא ברכות נישואין ולא שנא ברכת אירוסין. ועוד נראה לי, שאין אסור ליכנס לבית השמחה עד שלושים יום או לשנים עשר חדש, או לסעודת שמחה של אירוסין ונישואין, אלא במקום שיש שם ריקוד ושחוק, אבל לברכה, שאין דרך ריקוד בארצינו באותה שעה, אי נמי לשאר סעודת מצוה כגון שבוע הבן וסיום מסכתא - מותר.

והביא הראב"ה ראיה לדבריו, שמותר להיכנס לברכה אף של הסעודה, מהירושלמי דלעיל: "אם היתה חבורת מצוה - מותר". וזו לשונו: "וקרוב הדבר בעיני, שלאחר אבלות שבעה היה מותר בכהאי גוונא. ותדע דבסעודה מיירי (הירושלמי - א.ב.ד.), דהא דומיא דשמחת מריעות קתני". וכן ציטט מדבריו ההגהות מימוניות (בתשובות סימן יט), וכתב, שאף הראב"ן התיר להיכנס לשמוע הברכות, אבל רק לאחר שלושים יום, ולא נתן טעם לדבריו. ויש שהתירו לאבל להיכנס אף למקום הסעודה אך לא התירוהו לאכול שם. וכן כתב הרמב"ן (תורת האדם, שם):

נהגו מקצת החכמים להקל בכניסת בית המשתה ולהסב שם בשעת שמחה ובשעת סעודה, והם אומרים שלא אסרו אלא לאכול עמהם במשתה, אבל כניסה בלבד מותרת, שאין שמחה בלא אכילה ושתיה (מועד קטן ט, ב)².

וכן כתב התוספות בשם רבינו שמשון (מועד קטן כב, ב ד"ה ולשמחת), וכן פירש האור זרוע בשם הרשב"ם (הלכות אבלות סימן תמז). וכן כתב הסמ"ג (מצות אבלות):

2. ודעת הרמב"ן עיין לקמן.

והרב רבי יוסף, ומורי רבינו יהודה מפי רבינו יעקב (רבינו תם) ורבינו יצחק (ר"י), היו מתירין לבוא לסעודת חתן.

וכתב עליו הגהות מימוניות (בתשובות סימן יט):

אכן מצאתי שכתב ה"ר יוסף... וזו לשונו: "הילכך, אסור ליכנס למי שמת קרובו לבית השמחה, כגון סעודת אירוסין ונישואין כדי לאכול, אבל ליכנס בלא אכילה-מותר".

וכן כתב הגהות אשרי בשמו (כתובות פרק א, סימן ו). וכן פירש הסמ"ק (סימן צז), והכלבו (הלכות אבל סוף סימן קיד), והמכתם (מועד קטן כב, ב סוף ד"ה ולשמחת). ונראה, דראשונים אלו פירשו את הבריתא (בשמחות): "על כל המתים אסור לסעוד... בבית המשתה", אבל להיכנס בלא לסעוד - מותר.

ה. שיטות ראשונים האוסרים השתתפות אבל בחתונה, ובירור דעת הרמב"ם

אמנם, ישנה דיעה אחרת בראשונים, האוסרת את כניסת האבל אפילו לחופה. וכך מסכם רבי יהודה הברצלוני³ את הדיעות:

יש שנוהגין שנכנסים בתוך שנים עשר חודש לבית החופה לשמוע הברכות או לבקר, אבל לא לאכילה... ויש שמחמירין שאין נכנסין כלל.

כדעת המחמירים סובר גם הרא"ש, וזו לשונו (מועד קטן פרק ג, סימן מב):

והרמב"ן ז"ל כתב שאסור ליכנס שם כלל, דלעולם איכא שמחה בחופה אפילו שלא בשעת אכילה, כדמוכח בפרק שני דסוכה (כה, ב). וכן נוהגין

3. הובא בתורת האדם (שם), וברא"ש, מועד קטן פרק ג, סימן מב.

באשכנז בתוך שנים עשר חדש - עומד חוץ לבית לשמוע ברכות, ואינו נכנס לבית כלל.

בדברי הרא"ש מובא, שהרמב"ן סבירא ליה כוותיה, שאין לאבל להיכנס אפילו לחופה. ולעניות דעתי נראה, דיש מקום לדקדק בדברי הרמב"ן. שכן הרמב"ן לא הזכיר בדבריו איסור כניסה לחופה! דזה לשון הרמב"ן (תורת האדם, עמוד קצז-ח):

ומסתברא, אסור ליכנס לבית השמחה אמרו, בין לאכילה בין ליכנס שם בשעה שהן עסוקים במזמוטי חתן וכלה.

מדברי הרמב"ן ניתן לדייק שיש לאסור את כניסת האבל רק בשני מקרים: א. בשעת הסעודה. ב. בשעה שעסוקים בריקודים (מזמוטי חתן וכלה), אבל אין לאסור להיכנס לחופה. חלוקה כזו ראינו במפורש לעיל בדברי הראב"ה, שהתיר רק לילך לברכת האירוסין ונישואין, כיוון שאין שם שמחה⁴. ואולם, שמא אפשר לדחות, שכן בסוף דבריו כותב הרמב"ן על פי הגמרא בסוכה (כה, ב): "וכולה שמעתא דהתם משמע, דשמחה דחתן בר מאכילה דסעודה היא". דהיינו שהשמחה קיימת לא רק בסעודה, אלא גם בשאר חלקי הנישואין, דהיינו אף בחופה. וצריך עיון.

דעת הרמב"ם (הלכות אבל פרק ו, ו-ז)

מתוך שלושת הדינים המובאים במקורות לעיל, פסק הרמב"ם רק את דין שמחת מריעות, והשמיט את הגמרא דירושלמי שהתירה להיכנס לסעודת מצוה, ואת הברייתא בשמחות שהתירה להיכנס לסעודה לשם שמים. ועיין שם ברדב"ז, שהסביר את הטעם להשמטות אלו, דמכיוון שהן מצוות של תורה (אכילת פסחים וכו'), פשיטא דלא אתי אבלות ודחי להו, ואף על פי שאוכל בחבורה של מצוה - מותר, עיין שם. וכן סמך על מה שפסק (בהלכה ה) שמי שלא קיים מצות פריה ורביה, מותר לארס אשה ולכנוס **מיז** (יש אומרים בתוך שלושים, ויש אומרים בתוך שבעה), דיש ללמוד משם, דבמקום שיש מצוה - לא העמידו גזירת שלושים (אלא רק במקום דליכא צד מצוה), וסיים:

כללא דמלתא: כל סעודה שיש בה צד מצוה, אף על פי שיש שם שמחה - מותר אחר שבעה, ועל אביו ועל אמו אחר שלשים.

מדברי הרדב"ז יוצא, שרשאי האבל להיכנס לבית החתונה, ואף לסעוד שם, כיוון שיש שם צד מצוה. ונראה לעניות דעתי, שדבריו של הרדב"ז במקומם עומדים, באשר הם דברי הרדב"ז. ואולם, אינו מוכרח שגם הרמב"ם סבר כך. דשמא אינו מתיר אלא בדברים

4. עיין בשו"ת מים עמוקים (לראני"ח, רבינו אליהו בן חיים), שהעלה גם כן אפשרות לחלק כך אך דחה אותה. ולעניות דעתי דחייתו אינה מוכרחת, כיוון שזהו בדיוק החידוש של הרמב"ן שהכריע בדרך ביניים בין הדעות.

שבפעולתו אותם הוא מקיים בגופו מצוה, כגון אכילת פסח או לישא אשה. אבל כשאוכל בסעודת נישואין שאינה שלו, איזו מצוה הוא מקיים בגופו?

ו. פסיקת השולחן ערוך והרמ"א

אם נסכם את הדיעות הנ"ל, נמצא שאבל על אביו ואימו לאחר שלושים, או על שאר קרובים לאחר שבעה:

לדעת הרא"ש והרמב"ן - אסור להיכנס לחופה, אלא יעמוד בחוץ וישמע הברכות. וכן פירש הריטב"א (מועד קטן כב, ב). וכן כתב האגודה (מועד קטן סעיף לט), שכן נהגו העולם.

לדעת הראב"ה, הראב"ן, הגהות מיימוניות, הנמוקי יוסף (ושמא אף הרמב"ן) - מותר להיכנס לחופה (ולראב"ה גם אבל על אביו ואימו מותר לאחר שבעה).

לדעת ר"י, ר"ת, סמ"ג ורבותיו (הרב רבי יוסף ורבינו יהודה), סמ"ק, רבינו שמשון, רשב"ם, אור זרוע, כלבו, הגהות אשרי, המכתם, רדב"ז בדעת הרמב"ם - מותר להיכנס אף למקום הסעודה רק בלי לאכול שם.

פסיקת השולחן ערוך

בבית יוסף כתב (יורה דעה שצא):

ולענין הלכה, כיון שהרמב"ן והרא"ש מסכימים לדעת אחת, הכי נקטינן. וכל שכן שהרב רבי יוסף מצא כדבריהם.

וזו לשונו בשולחן ערוך (שצא סעיף ג):

ליכנס לחופה שלא בשעת אכילה לשמוע הברכות יש מתירין ויש אוסרין, אלא עומד חוץ לבית לשמוע הברכות.

דעת הרמ"א

מפשט דברי הרמ"א נראה, שנוהגים שאבל לאחר שלושים יום נכנס רק לחופה הנעשית

מחוץ לבית החתונה, ולבית החתונה עצמו רשאי להכנס, רק שלא בזמן הריקודים. ואצטט את לשונו לקמן:

א. לגבי כניסה לחופה פסק:

אבל בחופה שעושין בבית הכנסת⁵ שמברכין שם ברכת אירוסין ונישואין ואין שם שמחה כלל מותר מיד אחר שבעה (ראבי"ה⁶) ויש אוסרין עד שלושים (ראבי"ן⁶), וכן נראה לי. ויש מקומות שמחמירין להיות האבל עומד כל שנים עשר חדש חוץ לבית הכנסת לשמוע הברכות.

ונראה, שהרמ"א התייחס כאן רק לגבי אבל על אביו ואימו, דלאחר שלושים יום, רשאי להיכנס לחופה שמחוץ לבית השמחות. אבל אם הוא אבל על שאר קרובים - מודה הרמ"א דשרי להיכנס לחופה שבבית הכנסת אף בתוך שלושים יום. וכן כתב הב"ח דלדברי הכל שרי.

ויש להקשות כמה קושיות על פסיקתם של השולחן ערוך והרמ"א:

1. השולחן ערוך הסתמך בפסיקתו להחמיר, על דעת הרב רבי יוסף שסובר כרמב"ן. כנראה, שגירסה משובשת של דברי הרב רבי יוסף היתה לפני רבינו הבית יוסף, שכן הרב רבי יוסף התיר להיכנס למקום הסעודה בלי לאכול. הרי שדבריו ודאי שאינם כדבריהם. וכן תמה עליו הדרכי משה (שצא, ס"ק ב), וייתכן שללא דברי הרב רבי יוסף, היה נוטה השולחן ערוך יותר לקולה.
2. הרמ"א שהיקל להיכנס רק לחופה הנעשית מחוץ לבית החתונה, הסתמך על דבריו בדרכי משה (שצא, ס"ק ב) וכך כתב שם:

דהגהות מיימון (שהביא את דברי הראבי"ה וראבי"ן - א.ב.ד.) לא התיר אלא ליכנס לברכת אירוסין ונישואין במקום דליכא שמחה כלל... כי הוא ברחוב העיר, אבל ליכנס למקום שעושין הסעודה ומברכין שם שבע ברכות לאחר הסעודה - אף הגהות מיימון מודה דאסור, הואיל ואיכא שם שמחה.

ונראה, שלא היה בפני הדרכי משה ספר הראבי"ה, אלא ראה דבריו רק מתוך הגהות מיימוניות. שאילו ראה את דברי הראבי"ה בפנים, היה רואה שהוא כותב במפורש, שאין איסור להיכנס לבית השמחה בזמן הברכות!

וכן משמע גם מהראבי"ן שכתב (ספר ראבי"ן, סוף מסכת מועד קטן ד"ה ותחילת):

על כל המתים נכנס לבית המשתה אחר שלושים יום, לאביו ולאמו אחר שנים עשר חודש. אבל לברכת אירוסין ונישואין אחר שלושים יום.

5. ונראה שהוא הדין למנהג אשכנז, שעושים חופה בחוץ, ברחוב העיר. וכן כתב בדרכי משה (ס"ק ב).

6. כך צריך לומר - א.ב.ד.

משמע, שאף אם הברכות הן בבית המשתה - מותר להיכנס. וייתכן שגם הרמ"א היה מיקל יותר ומתיר להיכנס לחופה שבבית החתונה, אילו ראה את הדברים בפנים.

3. הרי קיימא לן דהלכה כדברי המיקל באבל. ואם כן, היה על השולחן ערוך והרמ"א לפסוק כדברי המקילים, ולהתיר לכל הפחות להיכנס לברכות הנישואין (וכן לשבע ברכות בסוף החתונה) הנעשות בבית החתונה. ובמיוחד שהמקילים הם רוב מנין!

ב. לגבי **כניסה לבית החתונה** פסק הרמ"א (שם):

אבל לא יכנס לבית כלל בשעה שעומדים שם במזמוטי חתן וכלה. וכן נוהגין באשכנז ובמדינות אלו, וכל זה בבית שעושין החתונה, שאוכלין ושותין ושמוחין שם... רק שהאבל משמש שם **אם ירצה** ואוכל בביתו ממה ששולחים לו מן הסעודה.

הרי שהאבל רשאי להיכנס לבית החתונה שלא בזמן הריקודים מתי שירצה, וכניסתו אף אינה תלויה בשימוש.

לפי זה, קשה על הרמ"א, מדוע אסר על האבל להיכנס לחופה שבבית החתונה? הרי הכניסה לחופה לבדה אינה אסורה, וכניסה לבית החתונה אינה אסורה. אם כן, מדוע חל האיסור בעת צירוף שתי הסיבות?

ואין לומר שהרמ"א באמת אינו אוסר כניסה לחופה שבבית החתונה, ומה שפסק: "אבל בחופה שעושין בבית הכנסת... מותר", לאו דווקא בית הכנסת, אלא שכך נוהגים לעשות שם חופה. שהרי מדבריו בדרכי משה (ס"ק ב), כשהביא מדברי הגהות מימוניות (עיין לעיל), מוכח, שלא התיר אלא כניסה לברכות שמחוץ לבית החתונה.

ונראה לומר, שאין הכי נמי, בדבריו שהתיר להיכנס לבית החתונה שלא בשעת מזמוטי, מתכוון גם להתיר כניסה לחופה שמתקיימת שם, ואף על פי שהרמ"א כתב שנוהגין להיכנס רק לחופה שבבית הכנסת, הזכיר דיעה זו, כיוון שחש לכתוב גם את דעת המקילים (בעלי התוספות, ר"י, ר"ת, סמ"ג, סמ"ק וכו'), המתירים כניסה לבית החתונה מבלי לאכול שם.

ז. האם לקרובים יש דין שונה משאר המוזמנים?

המהרשד"ם (שו"ת המהרשד"ם, יורה דעה רב) חידש חידוש גדול, שכל הדיון בגמרא, בראשונים ובאחרונים מתייחס לשאר המוזמנים. אך לגבי קרובי המשפחה של החתן וכלה יש דין שונה וניתן להקל בדינם יותר. וזו לשונו:

אחים העומדים בתוך שנת אמם, נשמתה עדין, אחר שלושים ויותר, ואחד מהם נושא אשה... אומר שלעניות דעתי, דמותרים הם האחים **ליכנס לחופה**

ולאכול עם החתן... מה שכתוב באבל רבתי: "על כל המתים אסור לילך לבית המשתה..."⁷, אפילו אם תמצא לומר דהוי פירושו כהרמב"ן... והרא"ש ז"ל... היינו דווקא לאנשים שאינם מבני החופה. אבל האנשים שהם בני החופה, נראה בעיני דפשיטא דשרי לכולי עלמא. כל שכן דאיכא דסבירא להו, שאפילו תוך שלושים יום מותר לאכול בסעודת חתן וכלה, אפילו כל איניש דעלמא. ואם כן, די לנו שנחמיר באיניש דעלמא כהרמב"ן והרא"ש ז"ל, אבל באנשי החופה הקרובים אל החתן ואל הכלה - מותרים! דיום טוב שלהם הוא, ואין להם להצטער וליתן צער לחתן. כך נראה בעיני. ומשיא יתום ויתומה איצטריך להראב"ד ז"ל לתת טעם להתיר, מפני שאם לא יאכל שם יתבטל המעשה, מפני שהוא איש נכרי, ואינו קרוב לא לחתן ולא לכלה.

נמצא, דקרובי החתן והכלה מותרים **אף לאכול** בסעודת החתן והכלה בתוך שנים עשר חודש (על אב ואם). והביא ראייה לדבריו מהרמב"ם (סוכה ו, ג): "וחתן וכל השושבינין וכל בני חופה פטורים מן הסוכה כל שבעת ימי המשתה". וטעם הפטור של בני החופה לדעת רבא בגמרא (סוכה כה, ב): "משום צער חתן". ופירש המגיד משנה בשם רש"י⁷: "שהוא מצטער (פירוש: החתן - א.ב.ד.). דלא מצו עיילי כל בני חופה בסוכה". והרא"ש פירש (סוכה פרק ב, סימן ח): "והא דפטירי מסוכה, משום דאי לא חדו בהדי חתן - מצטערין היו (פירוש: השושבינים ובני החופה⁸ - א.ב.ד.).

ומכאן יש לדון קל וחומר: ומה מצות סוכה דאורייתא דחין, או כי היכי דלא ליצטער חתן, או כי היכי דלא ליצטערו אינהו - אבלות שנים עשר חודש דהוי קל שבקלים, על אחת כמה וכמה שתתחמה משום צער החתן וכלה⁹. ועל כן מותרים הקרובים להיכנס לחופה, דאין לך שושבינים ובני חופה גדולים מהם. וכן פירש הרדב"ז בדעת הרמב"ם¹⁰.

7. ברש"י אצלנו מובא פירוש אחר.

8. וקשה, הרי בגמרא איתא "צער חתן", ואילו הרא"ש פירש צער המוזמנים! ויש לומר, דצער החתן היינו צערם, שידוע שהחתן מצטער כאשר אינם נכנסים שם עמו, ובצערן יהיה גם להם צער.

9. לכאורה יש לפרוץ את הלימוד, דמה לסוכה שכן פטרו בה מצטער, תאמר באבלות שמצטער אינו פטור ממנה! ונראה דלא קשיא, כיוון שגם בדיני אבלות מצאנו שהקלו חכמים במצטער, כגון לאיסטניס, שהתירו לו לרחוץ כל גופו תוך שבעה - "שאם לא ירחץ, יצטער הרבה" (שולחן ערוך, יורה דעה שפא, ג). אמנם, על פי הסברו של רש"י, שהטעם שבני החופה פטורים מן הסוכה אינו משום צערם שלהם, אלא משום צערן של חתן - הרי שלא מדין מצטער הרגיל שבסוכה אתינין עלה, ולכן יש להבין את הקל וחומר כך: מה מצות סוכה דאורייתא, דמשום צערן של חתן, התירו אף לשאר המשתתפים בחתונה לאכול מחוץ לסוכה, על אף שאינם מצטערים, אבלות שהיא דרבנן, על אחת כמה וכמה שיש להתיר לקרובי משפחה אבלים להשתתף בחתונה משום צער החתן.

10. הבאתיו לעיל סעיף 4.

ח. יישוב הסתירה בדברי הראב"ד

על פי דברי המהרשד"ם, דאף הראב"ד סבירא ליה לחלק בין קרובי החתן והכלה לרחוקים, תתיישב גם הסתירה בדבריו (שהזכרתי לעיל). דמה שכתב הראב"ד - "אם לא יכנס לשם - יתבטל המעשה", אין הכוונה שיבטלו הנישואין לגמרי, דלמה נבטל הנישואין, הרי החתן והכלה אינם אבלים וניתן לקיים את הנישואין גם בלעדיו. אלא הכוונה, שתבטל שמחת הנישואין של החתן והכלה. שאם לא יכנס זה המשיא את היתום והיתומה - יהיה צער רב לחתן ולכלה, עד שתבטל שמחת הנישואין שלהם, ועל כן התירו לו להיכנס בזמן האבל. וכעין פירוש זה פירש המהר"ם מרוטנבורג (פסקים ומנהגים חלק ג, סימן נג), את דברי הראב"ד וזו לשונו: "פירש הראב"ד: כגון שהשמחה תלויה בו. אז מותר, כגון מי שמשיא יתום או יתומה, שהשמחה אינה יכולה להיות בלעדיו". וכן הביא דבריו התשב"ץ (סימן תכה). והיינו, קרובי החתן והכלה שהשמחה אינה יכולה להיות בלעדם. וכן כתב ערוך השולחן בדעת הראב"ד (יורה דעה שצא, ה): "ונראה לי דלאו דווקא יתבטל השידוך לגמרי, אלא שלב החתן וכלה יהיו כמצטערים" וכן השווה גם בשו"ת המבי"ט (רבי משה מיטראני, חלק ב, סימן צט), בין אבי הכלה למשיא יתום ויתומה, וזו לשונו:

...והיה צריך אביה להטפל בנישואיה ומותר ליכנס בחופתה, אך שלא יאכל בסעודת החתן, דלא גרע ממשיא יתום ויתומה דמותר ליכנס, שאם הוא לא יכנס יתבטל המעשה.

ונראה, שהוא הדין לשאר קרובים שאי השתתפותם תגרום צער רב לחתן וכלה. אך לשאר שמחות נישואין, שאינו מוזמן משום שהוא קרוב משפחה, אלא כאחד האורחים שמתכבדים בהם בחתונה - אם לא יגיע לחתונה, צערם של החתן והכלה לא יהיה גדול כל כך, ואולי לא יצטערו כלל, ועל כן, אסור יהיה לו לבוא לחתונה.

ט. כניסת אבלים כשושבינים לחופה

לכניסת האבל כשושבין לחופה - יש סברות להקל ויש סברות להחמיר. מצד אחד, השושבינות - יש בה כבוד רב ויכול הדבר להביא שמחה רבה לאבל, דבר שאסור באבלות, מצד שני השושבין הוא בדרך כלל אדם הקרוב מאד לחתן ולכלה, שפעמים רבות אם הוא לא יהיה שושבין - יש חשש לדיחוי הנישואין. הרמ"א (שצא, ג) כתב:

וכן יוכל להכניס חתן, כדרך ארצנו, ששני אנשים מכניסין החתן תחת החופה... ובלבד שיהא אחר שלושים. וכן נוהגין.

וכתב הש"ך (ס"ק ג) - דאפילו אבל על שאר קרובים שרי רק לאחר שלושים. אולם, הב"ח, רבי עקיבא איגר והנודע ביהודה (בדגול מרבבה) חלקו עליו, וכתבו דאבל על שאר קרובים - רשאי להיכנס לחופה בתוך שלושים, מקל וחומר: ומה סעודת מריעות שחייב לפרעה, שאסור באביו ואימו תוך שנים עשר חודש, מותר בשאר קרובים תוך שלושים, זה שמותר באביו ואימו תוך שנים עשר חודש אינו דין שמותר בשאר קרובים תוך שלושים!
ובשו"ת נודע ביהודה (קמא, יורה דעה סימן ק) כתב, שפעמים אף אבל על אביו ואימו רשאי להיכנס כשושבין אף בתוך שלושים יום לאבלות. וזו לשונו:

יש כאן ספק ספיקא להקל - שמא הכניסה בלא אכילה ושתייה ליכא אסור כלל (כדעת רוב הראשונים - א.ב.ד.), ואם תימצא לומר דאסור, שמא מה שהתיר באבל רבנא "לשם שמים", היינו אפילו תוך שלושים¹¹, ואם כן, יש להתיר בזה, אם הוא בענין שאם לא נתיר יודחו הנישואין זמן מה, והחתן עדיין לא קיים פריה ורביה, ויש בו גם כן קצת פסידא במה שכבר הכינו.

לעומתו, רבי יעקב עמדין (שאלת יעב"ץ, קעט) התיר בכהאי גוונא ללא תנאים. וכך כתב ר"י עמדין בשם בעל שיירי כנסת הגדולה, שהמנהג להתיר לרב, המברך ברכות אירוסין ונישואין, להיכנס לברך אפילו תוך שלושים על אביו ואימו. וכתב עליו:

ואם כן, אתה דן קל וחומר לשושבין, שהרי מצוה רבה היא. שהקב"ה נתעסק בה בעצמו ובכבודו בראשונה, מה שאין כן סידור קידושין מרב, לא מצאתי לו סמך וסרך מצוה... ואף על פי כן, אחר שכבר נקבע המנהג, נקבע. ויש בו משום כבוד החתן וכלה וגמילות חסדים. לא יהיה אלא הכנסת כלה בעלמא שמצוה גדולה היא, מאותם שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה... וכל זה ברב ושושבין, שהם אבלים ואינם קרובים לחתן וכלה. מיהו, באב ואם של חתן או של כלה, או אחיהם ואחיותיהם שנעשו אבלים אפילו מאבותיהם, והם צריכים להיות שושבינים לבניהם או לקרוביהם הנ"ל, שמשיאים אותם תוך שלושים לאבלם, וליכא דטריח להם - דבר פשוט בעיני, דאפילו לפי דעת המתמיר, מתיר כהאי גוונא... ובהג"ה דשולחן ערוך עשה כעין פשרה, שהתיר גם כן לאבל לברך ולהכניס חתן וכלה, ובלבד שיהא אחר שלושים... ולא מפליג נמי בין קרוב לחתן וכלה לרחוק, בחדא מחיתא מחתינהו. ולי נראה כמו

11. פירוש: "דלמא האי אלא אם כן היה לשם שמיים" - מלתא פסיקתא נקט, דלשם שמיים גם על אביו ואימו מותר אפילו תוך שלושים (מתוך דברי הנודע ביהודה כמה שורות קודם לכן).

שכתבתי לעיל, דאפילו תוך שלשים (רק לאחר שבעה מיד) מותר בכל אבל. אמנם, זהו דווקא ברב ושושבין קרובים דחתן וכלה. מה שאין כן ברחוקים, יש למנוע לכתחלה היכא דאפשר באחריני, מיהת, כי לא שכיחי להו כולא האי, המיקל לא הפסיד בכל גוונא. כך הוא העקר בזה.

אם כן, לדעת ר"י עמדין, רב ושושבינים הקרובים לחתן ולכלה, מותרים להיכנס לחופה, אף בתוך שלושים יום לאבלם על אביו ואימו. ואולם משמע מדבריו שדווקא כשושבינים מותר להם להיכנס.

י. אמירת הברכות תחת החופה

הרמ"א (שם) כתב:

נראה דאבל יכול לברך ברכת אירוסין ונישואין תחת החופה שבבית הכנסת.

ובשו"ת מים עמוקים התיר אף בחופה שבבית החתונה. שכן כתב, שאם האבל הוא זה שמברך הברכות בחופה - היה נראה להקל יותר ולומר, שאף המחמירים בכניסה בשמיעת הברכות יודו בזה (פירוש: יודו דמותר להיכנס אף לחופה שבבית החתונה):

- א. משום דהוי ליה כמו רבים צריכים לו - דשרי.
- ב. "כיון דמצוה קעביד בברכה, לא אמרינן שימנע מן המצוה מפני זה. ולא מצוה דברכה קא אמינא, דאי משום הא - בשמיעת הברכה נמי שייכא, דגדול העונה אמן יותר מן המברך, ואף על פי כן לא התירו המחמירים להיכנס לשם, אלא היינו מצות מברך חתנים דהווא מצוה מכלל יוהלכת בדרכיו (דברים כח, ט), וכדאמרינן בעלמא - מפני שהקב"ה מברך חתנים ומקשר כלות" וכו'.

יא. שימוש האבל עם המלצרים ואכילה עמם

כתב האור זרוע (הלכות אבלות סימן תמוז. והובא בהגהות אשרי מועד קטן פרק ג, מד):

פירש רשב"ם, דהאי דאסרינן ליכנס לבית השמחה, דהיינו דוקא להכנס ולאכול... ואין חילוק בדבר דאסור לאכול בבית בין עם החתן, בין עם השמשין עד לאחר שלושים יום או עד לאחר שנים עשר חודש על אביו ועל אמו. משמע, שאוסר לאכול אפילו בחדר אחר שלא במקום החופה.

וסיים:

וכמדומה אני שאם היה צריך להשלים עשרה לחתן - אז מותר לו להכנס ולאכול עם החתן (דהוי כדין חבורת מצוה שהתיר הירושלמי - א.ב.ד.).

ואולם, הסמ"ק (סוף סימן קיד) והכלבו (סימן צז) כתבו, דדוקא בבית החתונה אין לאכול עם המשמשים, אבל בבית אחר (פירוש בחדר אחר שבבית השמחה), שאין מברכין שם "שהשמחה במעונו" - אבל על אביו ואימו בתוך שנים עשר חדש רשאי לאכול עם המשמשים, וכן כתב בהגהות התשב"ץ (תכה) שכן נהגו העולם. הרמ"א (סימן שצא סעיף ג) הביא את שתי הדיעות, והכריע לחומרה כאור זרוע. ואולם, הוסיף הרמ"א, דהאבל רשאי להכנס לבית החתונה לשמש שם (שלא בזמן הריקודים) אך מבלי לאכול. וזו לשונו:

רק שהאבל משמש שם אם ירצה ואוכל בביתו ממה ששולחין לו מן הסעודה.

ונראה טעמו, דיסוד הדין שאבל אסור בשמחה הוא משום שמא יסיח דעתו מן האבלות, ואולם, כאשר האבל משמש שם¹² ואינו אוכל - יהיה לו היכר שלא יסיח דעתו מן האבלות. ונראה, שגם בדין זה יש לחלק כפי שחילק המהרשד"ם בין שאר המוזמנים ובין קרובי החתן וכלה. וכן כתב בגשר החיים (כא, ח, יא), שיכולים קרובי החתן והכלה לאכול ביחידות ולא על שולחן המסובים. והוסיף, שאם האבל הוא אח של החתן או של הכלה, יש להקל לו אף בתוך שלושים על אביו ואימו. וכעין זה פסק באגרות משה (יורה דעה חלק ב, קעא), וכתב שיאכל שלא במקום קבוע, אלא איזה מין במקום זה ואיזה מין במקום אחר, שיהא ניכר שהוא רק אכילה בעלמא. וטעמו: משום שאכילה כדרך שאוכלים המשרתים - לא שייך לאסור, דאין זה אכילה דשמחה, וכשהוא אוכל בדרך זו - לא יסיח דעתו מן האבלות.

יב. סיכום

מצאנו דיעות שונות בראשונים, לגבי כניסת אבל, בתוך שנים עשר חדש על אביו או אימו, לחופה ולסעודת הנישואין. עיקר הכרעת השולחן ערוך והרמ"א היא לאסור את כניסתו לבית החתונה, ולגבי כניסה לחופה דיעותיהם חלוקות (עיין לקמן). ואולם, מצאנו דיעות בין האחרונים, שפסיקתם זו של השולחן ערוך והרמ"א מתייחסת רק לגבי הליכת אבל לחתונה באופן כללי. אך אינה מתייחסת לדין הליכת אבל לחתונת **קרובו**,

12. וראיתי בשו"ת דודאי השדה (לרבי אליעזר חיים דייטש, סימן סא), דאף אם האבל אומר דבר תורה, איכא שפיר היכר שלא יהיה היסח הדעת, ובפרט אם גם ישמש באיזה דבר. ובעת אשר הוא יהיה בבית החתונה, לא יהיה שם מיני שחוק, רק חבורת מצוה לשמוע קול תורה - זהו דאי מותר.

אשר בה יש להקל יותר, משום הצער שנגרם לחתן ולכלה.

א. דין כניסת אבל לחתונה

1. יש אומרים דאינו רשאי להיכנס, אפילו לא לחופה, אלא יעמוד בחוץ לשמוע הברכות. כן כתבו הרא"ש, הרמב"ן, הריטב"א, וכן כתב האגודה שכך נהגו העולם. וכן פסק השולחן ערוך. וגם הרמ"א הזכיר דיעה זו.
 2. יש אומרים דרשאי להיכנס רק לחופה שמחוץ לבית החתונה (כגון ברחוב או בבית הכנסת) - יש אומרים אחר שבעה, ויש אומרים אחר שלושים, וכן נוהגים (וכן כתב הרמ"א).
 3. יש אומרים שמותר להיכנס רק לחופה ולשבע הברכות, גם כשהן בבית החתונה. כן כתבו הראב"י, ראב"ן, הגהות מיימוניות, נמוקי יוסף, ושמא כן דעת הרמב"ן (ולראב"י שרי אף לאחר שבעה).
- וטעמם - דאין לאסור אלא במקום שיש שם ריקוד ושחוק, אבל בברכות - שרי. והביא דברייהם השולחן ערוך בשם יש אומרים. הערות:
- א. **אבל על שאר קרובים בתוך שלושים** - הש"ך - אסר. ב"ח, רבי עקיבא איגר ונודע ביהודה - התירו מקל וחומר.
 - ב. **אמירת ברכות בחופה** - הרמ"א התיר בחופה שבבית הכנסת. ובשו"ת מים עמוקים כתב, דאף האוסרים להיכנס לחופה שבבית החתונה, יתירו לאבל אם הוא מברך הברכות (דלא אמרינן שיימנע מן המצוה מפני אבלותו).
 4. יש אומרים שמותר להיכנס לבית החתונה מבלי לאכול שם.
- כן כתבו ר"י, ר"ת, סמ"ג, רבי יוסף, רבי יהודה החסיד, סמ"ק, רבינו שמשון, רשב"ם, אור זרוע, כלבו, הגהות אשרי והמכתם.
- וטעמם, משום דקיימא לן שאין שמחה בלא אכילה ושתיה (מועד קטן ט, ב). וכן הביא דיעה זו הרמ"א והוסיף, שישמש שם אם ירצה.
- אכילה עם המלצרים:** אור זרוע - אוסר. סמ"ק וכלבו - התירו בחדר אחר. הרמ"א הביא את שתי הדיעות, והכריע כאור זרוע.

ב. כניסת האבל לחתונת קרובו

1. יש שהתירו כניסת האבל לחופה כשושבין: הנודע ביהודה התיר אף בתוך שלושים על אביו ואימו (משום ספק ספיקא), בכמה תנאים: אם ידחו הנושאים בגלל זה, והחתן לא קיים פריה ורביה, ויש גם קצת פסידא. ר"י עמדין התיר בלא תנאים, כיוון שהיא מצוה רבה. וכן פסק בגשר החיים (כא, ח, ד).
2. ויש שהתירו את כניסת האבל אף לבית החתונה ולאכול שם. וטעמם:
 - א. מהרשד"ם - משום צער החתן וכלה, שאם לא ישתתפו תתבטל שמחת הנישואין

- שלהם. וכן כתב ערוך השולחן בשם הראב"ד. וכן התיר מטעם זה בגשר החיים (כא, ח, יא).
- ב. ראב"ד - כגון שהשמחה תלויה בהם ואינה יכולה להיות בלעדם (כן פירשו דבריו המהר"ם רוטנבורג, והתשב"ץ).
- ג. רדב"ז (בדעת הרמב"ם) - משום שהיא סעודה שיש בה צד מצוה, ואף על פי שיש שם שמחה.

והאור זרוע התיר כשאין עשרה והוא משלים לעשרה. וכן פסקו רבי עקיבא איגר, וגשר החיים (כא, ח, יא).

הערות: מובא בגשר החיים (כא, ח, יא):
כשהאבלים הם קרובי החתן והכלה - יהיו משמשים בסעודה ויאכלו ממנה ביחידות, ולא על שולחן המסובים.
אם האבל אח או אחות לחתן וכלה - מקילין לו אף בתוך שלושים על אב ואם.
אם האבל אב או אם לחתן וכלה - מותרים לאכול שם אף אם לא ישמשו.
ובאגרות משה (יורה דעה חלק ב, קעא) כתב, שלא יאכלו במקום קבוע שאז אין זו אכילה של שמחה.